

İbtidai siniflərin Azərbaycan dili dərslərində müasir təlim prosesinin prioritet istiqamətləri

Könül Məmmədova

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent. Azərbaycan dili və onun tədrisi texnologiyası kafedrası, ADPU. Azərbaycan. E-mail: konul.1970@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-8664-4912>

XÜLASƏ

Məqalədə müasir təlim prosesində Azərbaycan dili fənninin əsas məqsədi, əhəmiyyəti və vəzifələrindən bəhs olunur. Qeyd olunur ki, ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dilinin tədrisində başlıca məqsəd şagirdlərdə hərtərəfli nitq bacarıqları və nitq mədəniyyətini formalaşdırmaqdır. Bu o deməkdir ki, təhsilini başa vurmuş hər bir məktəbli aydın, səlis nitqə malik olmalı, fikir və düşüncələrini həm şifahi, həm də yazılı formada sərbəst şəkildə ifadə etməyi, şəraitdən asılı olaraq başqaları ilə ünsiyyət qurmağı, müəyyən problemlə bağlı müzakirə aparmağı, lazımi məqamda söylənilmiş mülahizələri ümumiləşdirməyi bacarmalıdır. Qabaqcıl təcrübə göstərir ki, qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün dilin nitq fəaliyyəti zəminində tədrisi yeniliyi həyata keçirməyə qabil olan ən optimal yoldur və təlimin keyfiyyəti bu işin düzgün təşkilindən asılıdır.

AÇAR SÖZLƏR

müasir təlim, nitq bacarıqları, ümumi inkişaf səviyyəsi, nitq fəaliyyəti

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

göndərilib: 16.06.2022
qəbul edilib: 14.07.2022

MƏQALƏNİ ÇAPA MƏSLƏHƏT BİLƏN

Filologiya elmləri
doktoru, professor
İsmayıl Kazımov.

Priority directions of modern teaching process in Azerbaijani language lessons in primary classes

Konul Mammadova

Doctor of Philosophy in Pedagogy, Associate Professor. Department of Azerbaijani language and its teaching technology, ASPU. Azerbaijan.

E-mail: konul.1970@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-8664-4912>

ABSTRACT

The article deals with the main purpose, importance and tasks of the Azerbaijani language in the modern educational process. We noted that the main goal of teaching the Azerbaijani language in general education schools is the formation of detailed speech skills in students, in the broadest sense of the word, a culture of speech. This means that every graduate must have a clear and fluent speech, be able to freely express their thoughts and ideas orally and in writing, communicate with others depending on the situation, discuss a specific problem and summarize the thoughts expressed at the right time. Best practice shows that language learning based on speech activity is the most optimal way to introduce innovations, and the quality of training depends on the correct organization of this work to achieve the set goals and objectives.

KEYWORDS

modern teaching,
speech skills, general
level of development,
speech activity

ARTICLE HISTORY

Received: 16.06.2022

Accepted: 14.07.2022

Giriş / Introduction

Ümumtəhsil məktəblərində ana dilinin tədrisi milli maraqlar və dövlətçilik prinsipləri baxımından aktual məsələlərdən biri hesab edilir. Dünya ölkələrində ana dilinin öyrədilməsi milli təfəkkürün formalaşmasında mühüm vasitə kimi yüksək dəyərləndirilir. Milli Kurikulumlar bir qayda olaraq, ana dili ilə başlanır. Təhsilin ümumi inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün keçirilən beynəlxalq və milli qiymətləndirmələrdə ana dili üzrə standartların mənimsənilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Bütün bunlar isə bir fənn kimi ana dilinin şəxsiyyətin formalaşmasındakı müstəsna rolu ilə bağlıdır. Hazırda təlimin məzmunu şagirdlərin nitq mədəniyyətinin formalaşmasına xidmət edən nitq bacarıqları, dil bacarıqları və linqvistik bacarıqlar üzərində qurulmuşdur. Əgər nitq bacarıqları ünsiyyət prosesində qazanılan qabiliyyətləri əhatə edərsə, dil bacarıqları intuitiv şəkildə insana verilmiş, lakin müşahidə və müəllim vasitəsilə dərinləşdirilən qabiliyyətləri əhatə edir. Nitq bacarıqları şifahi ünsiyyətdə, dil bacarıqları isə yazı prosesində özünü göstərir. Nitq və dil bacarıqları qarşılıqlı əlaqədə olsalar da, bəzən müstəqil fəaliyyət göstərə bilirlər. Bunun nəticəsidir ki, yazı bacarığı yüksək olan bəzi şagirdlərin danışmaq qabiliyyəti zəif olur. Linqvistik bacarıqlar isə fakt və hadisələrin ümumiləşdirilməsi yolu ilə əldə edilir və onlar idraki qabiliyyətlər hesab edilir.

Qeyd edək ki, ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dilinin tədrisində başlıca məqsəd şagirdlərdə hərtərəfli nitq bacarıqları və nitq mədəniyyəti formalaşdırmaqdan ibarətdir. Bu o deməkdir ki, təhsilini başa vurmuş hər bir məktəbli aydın, səlis nitqə malik olmalı, fikir və düşüncələrini şifahi və yazılı formada sərbəst şəkildə ifadə etməyi, şəraitdən asılı olaraq başqaları ilə ünsiyyət qurmağı, müəyyən problemlə bağlı müzakirə aparmağı, lazımı məqamda söylənilmiş mülahizələri ümumiləşdirməyi bacarmalıdır [2, s.134-135].

Uzun illər bəzi dilçi-alimlər Azərbaycan dilini elmi fənn hesab edir və buna görə də şagirdlərə dilin qayda-qanunlarının öyrədilməsini üstün tuturdular. Bu səbəbdən də orta məktəbi bitirən şagirdlərimizin əksəriyyəti fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edə bilmirdilər. Yüzlərlə tərfi əzbərləyən şagird sadə bir mövzu ətrafında polemika qurmağı, fikir mübadiləsi aparmağı, sərbəst danışmağı, müstəqil inşa yazmağı bacarmırdı.

Şübhəsiz, şagirdlərə nəzəri biliklər də verilməlidir, lakin əvvəlcə ünsiyyət üçün faydalı olan nitq bacarıqları müəyyənləşdirilməli və onu formalaşdırmağa xidmət edən biliklər sistemi seçilməlidir. Yalnız belə bir istiqamətdə konkret praktik məqsədə xidmət edəcək biliklərin öyrənilməsindən danışmaq olar. Əks təqdirdə, bili-

yin hansı həcmdə verilməsindən asılı olmayaraq qarşıya qoyulan məqsəd özünü doğrultmayacaq.

Şagirdlərə dilin linqvistik əsaslarının mənimsədilməsi təlimdə başlıca məqsəd və vəzifə deyil, vasitə rolunu oynamalıdır. Yəni linqvistik anlayışların, qayda-qanunların öyrədilməsi şagirdlərin dil duyumunun, nitq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə, lüğət ehtiyatlarının zənginləşdirilməsinə yönəldilməlidir. Bir sözlə, dil təlimində nitq fəaliyyəti ön plana çəkilməli, verilən biliklər ona doğru istiqamətlənməlidir [3, s.48-59].

Qabaqcıl təcrübə göstərir ki, qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün dilin nitq fəaliyyəti zəminində tədrisi yeniləşməni həyata keçirməyə qabil olan ən optimal yoldur və təlimin keyfiyyəti bu işin düzgün təşkilindən asılıdır. Məlumdur ki, nitq dinləyib-anlama, danışma, oxu, yazı və dil qaydaları olmaq üzrə dörd məzmun xəttinə ayrılır. Dilin nitq fəaliyyəti zəminində tədrisi deyildikdə, məhz bu komponentlərə uyğun bacarıqların formalaşdırılması nəzərdə tutulur. Şagirdin məktəbə qədəm qoyduğu ilk gündən savad təlimi ilə başlayan bu proses yuxarı siniflərə doğru ardıcıl, mütəşəkkil qaydada davam etdirilir, sistemli xarakter alır və ən zəruri həyati bacarıqların formalaşmasına imkan yaradır.

Nitq fəaliyyətinin digər komponenti kimi yazı da təlim əhəmiyyətinə və mühüm göstəricilərə malikdir. Oxu prosesində qazanılan bacarıqlar yazı vasitəsilə təkmilləşdirilərək yaradıcı formada öz tətbiqini tapır. Şagird yazı vasitəsilə duyğu və düşüncələrini nəqli, təsviri və mühakimə xarakterli mətnlər formasında kağız üzərinə köçürmək imkanı əldə edir. Müxtəlif problemlərə həsr olunmuş inşa, esse kimi yazı nümunələri şagirdə müşahidə etdiyi həyat hadisələri ilə qazandığı biliklər arasında əlaqə yaratmağa, onlara müstəqil münasibət bildirməyə, fərdi fikir və mülahizələrini başqaları ilə özünəməxsus üsulda bölüşməyə imkan verir [1, s.79].

Yazı şagirdə informasiya toplamaq, müxtəlif mətnlərdən götürdüyü fakt və sitatlardan məqsədyönlü istifadə etmək bacarıqları aşılayır. Şagird bu zaman həm redaktə etmək, həm də əməli yazı nümunələri tərtib etmək bacarıqlarına da yiyələnir ki, bu da təlimin nəticəyönlü olmasını şərtləndirir. Nitq fəaliyyətinin əsas komponentlərindən biri kimi dinləyib-anlama bacarıqlarının formalaşdırılması da böyük təlimi əhəmiyyət daşıyır. Danışanın nitqini səbrlə, tələsmədən dinləmək yüksək insani keyfiyyətdir. Belə bir vərdişi özündə formalaşdırmağa çalışan şagird eyni zamanda tərəf müqabilinin nitqindəki əsas fikri ikinci dərəcəli fikirlərdən ayırmaqla lazımi nəticəni daha tez əldə edir. Şagirdlərdə dinləyib-anlama bacarıqlarının formalaşdırılması məqsədlə dialoqlardan, disput və debatlardan mütəmadi istifadə edilməlidir.

Nəhayət, nitq fəaliyyətinin bir növü kimi danışma bacarıqlarının inkişafı da Azərbaycan dili təlimində qarşıya qoyulan aktual vəzifələrdən sayılır. Şagird sərbəst, müstəqil, aydın, yığcam nitqə yiyələnməklə qazandığı bilikləri ifadə etmək imkanı əldə edir. Şifahi nitq müxtəlif forma və üsullarla inandırıcı şəkildə təqdim olunmalıdır. Bu isə danışanın hazırlığından, məlumatların dolğun və düzgünlüyündən, eləcə də auditoriyanın səviyyəsindən çox asılıdır.

Göründüyü kimi, nitq fəaliyyəti bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan sistemdir və təlim prosesində bu bacarıqlar integrativ əsasda formalaşdırılmalı, əlaqəli şəkildə həyata keçirilməlidir ki, gözlənilən nəticələr əldə olunsun. Azərbaycan dili ümumtəhsil məktəblərində tədris olunmaqla şagirdlərdə nitq mədəniyyətinin formalaşmasına xidmət edir. Şagirdlər bu fənn vasitəsilə milli mədəniyyət nümunəsi kimi ana dilini öyrənir, onun səs sisteminə, lüğət ehtiyatına, üslubi-qrammatik xüsusiyyətlərinə yaxından bələd olur, elmi, bədii, publisistik və digər üslublarda yaradılmış ədəbiyyat nümunələri ilə tanış olmaq imkanı qazanırlar. Eyni zamanda, bu dildən istifadə edərək öyrənəcəkləri digər fənlərin daha yaxşı mənimsənilmə potensialını genişləndirirlər [4, s.49-55].

Orta məktəbi bitirən gənclər təhsillərini davam etdirib müxtəlif sahələrdə çalışmaq üçün müasir dövrün iqtisadi, hüquqi və texnoloji çətinliklərinə hazır olmalı, onların aradan qaldırılmasında təşəbbüskarlıq və fəallıq göstərməlidirlər. Bunun üçün yalnız elmi-nəzəri hazırlıq deyil, həm də yüksək əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlər, o cümlədən dil və ünsiyyət bacarıqları əldə edilməlidir. Hər bir şəxs müxtəlif forma və məzmunlu mətnləri səlis, şüurlu oxumağa, yazılı, şifahi şəkildə səmərəli və yaradıcı ünsiyyət qurmağa qadir olmalıdır. Bu baxımdan Azərbaycan dili bir fənn olaraq böyük əhəmiyyətə malikdir. Ana dili qüdrətli tərbiyə vasitəsidir. Şagirdlər onun vasitəsilə milli-mənəvi sərvətlərimizi öyrənir, əxlaqi dəyərlərə və yüksək insani keyfiyyətlərə yiyələnirlər.

Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dili təliminin məqsədi ümumi nitq və dil bacarıqlarını formalaşdırmaqla şagirdlərin nitq mədəniyyətinə yiyələnmələrini təmin etməkdən ibarətdir. Buna görə də aşağıda göstərilənlər vacib şərt hesab edilir:

- nitq və dil bacarıqlarına yiyələnməklə ümumi nitq inkişafına nail olmaq;
- Azərbaycan dilinin düşünmə, öyrənmə və danışma vasitəsi olmasını dərk etmək;
- davamlı təhsil prosesində, praktik fəaliyyətdə istifadə üçün potensial bilik və bacarıqlara yiyələnmək.

Deyilənlərdən nəticə çıxararaq, Azərbaycan dili təliminin aşağıdakı ümumi vəzifələrini qeyd edə bilərik:

1. Şagirdlərdə ünsiyyət mədəniyyətini formalaşdırmaq;
2. Şagirdləri müstəqil həyata, şüurlu peşə seçiminə hazırlamaq;
3. Şagirdlərdə ana dilinə, ədəbi irsə, keçmişimizə məhəbbət, milli və ümumbəşəri dəyərlərə ehtiram hissi aşıllamaq;
4. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları, texniki vasitələr və ictimai-iqtisadi biliklərdən gündəlik fəaliyyətlərində səmərəli şəkildə istifadə etmək bacarığını təmin etmək.

Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dilinin tədrisi vasitəsilə aşağıdakıların həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- İbtidai təhsil səviyyəsində əlifbanın öyrənilməsi, oxu və yazı texnikasının, hüsrxət qaydalarının, düzgün, sürətli, şüurlu və ifadəli oxu üzrə ilkin bacarıqların mənimsənilməsi, lüğət ehtiyatının tədricən zənginləşdirilməsi, ən zəruri qrammatik qaydaların və ədəbi tələffüz normalarının öyrənilib tətbiq olunması, ekspressiv nitq bacarıqlarının formalaşdırılması (Nitqin ekspressiv funksiyası fikrin ifadəli verilməsinə xidmət etdiyi üçün emosional dil vahidlərindən istifadə edir. Belə dil vahidlərinə xüsusi leksik vahidlər, nidalar, habelə vurğu, intonasiya və s. aid edilə bilər);
- Ümumi orta təhsil səviyyəsində şagirdlərdə ifadəli və şüurlu oxu, aydın, səlis, düzgün şifahi və yazılı nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi, nitqin leksik, qrammatik və üslubi cəhətdən zənginliyi, təcrübə baxımdan əhəmiyyətli olan dilçilik anlayışları və qaydalarının mənimsənilməsi, dil hadisələri zəminində şagirdlərin idrak fəaliyyətinin və ünsiyyət bacarıqlarının inkişafı, şagirdlərdə ana dilinə məhəbbət və hörmət hissinin formalaşdırılması;
- Tam orta təhsil səviyyəsində ümumi orta təhsil səviyyəsindəki fəaliyyət istiqamətləri inkişaf etdirilməklə ədəbi dilin üslublarından istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, şifahi və yazılı nitq prosesində nitq mədəniyyətinin tələblərinə riayət edilməsi, natiqlik vərdişləri elementlərinin yaradılması [4, s.61-67].

Təlimin öyrədici, tərbiyəedici və inkişafetdirici xarakteri Azərbaycan dili fənninə də aiddir. Azərbaycan dili dərsləri yalnız bilik verməklə deyil, şagirdlərin yüksək insani keyfiyyətlərə yiyələnməsində də mühüm rol oynayır. Bu dərslər vasitəsilə şagirdləri vətənpərvərlik, milli iftixar, əməyə məhəbbət, dostluq, yoldaşlıq ruhunda tərbiyə etmək mümkün olur. Bunun üçün ən yaxşı vasitə çalışma mətnləri və təhlil üçün seçilmiş cümlələrdir. Müəllim elə mətn və cümlələr seçməlidir ki, onlar

həm dil faktları ilə zəngin olsun, həm də şagirdlərin tərbiyəsinə müsbət təsir göstərə bilsin. Azərbaycan dili fənninin ümumi vəzifələrindən biri də şagirdləri həyata əməli cəhətdən hazırlamaqdır. Dili şagirdlərə elə mənimsətmək lazımdır ki, onlar dərstdə aldıkları bilik və bacarıqları gündəlik fəaliyyətlərində tətbiq edə bilsinlər. Əgər şagird fikrini ərizə vasitəsilə və ya sərbəst şəkildə ifadə etməkdə çətinlik çəkirə, hər hansı məsələ barədə mətbuatda çıxış edə bilmirsə, müzakirələrdə kənarında qalır, deməli, əsas məqsədə – təlim nəticəsinə nail olunmamışdır.

Müasir dövrdə təlim prosesi şagirdə fəallığı, ətrafdakı hadisələrə tənqidi münasibəti, müstəqil düşünməyi, bilik əldə etməyi, analiz-sintez və yaradıcı fəaliyyət göstərmək bacarığını inkişaf etdirməlidir. Şagird idraki, informativ-kommunikativ və qeyri-iradi dəyərlərə nail olmalıdır. Müasir dərslər isə əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələri əldə etmək üçün müəllimlərin əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlərin isə tədqiqatçı, təcrübəçi, yaradıcı subyektlər kimi qarşılıqlı əməkdaşlıq fəaliyyətləri əsasında qurulmasını tələb edir. O, öz məqsədinə, məzmununa, fəallıq tempinə, şagirdin müstəqillik səviyyəsinə, öyrənmə-öyrətmə meyarlarına və s. görə ənənəvi təlimdən fərqlənir. Müasir dərslər dedikdə, öyrətmə prosesində müəllimin göstərdiyi pedaqoji məharət nəzərdə tutulur. Müəllim sinifdə işgüzar şərait yaradıb şagirdlərin müstəqil mühakimələrinə geniş meydan açırsa, hər mövzunun xarakterinə uyğun üsullardan, çeviklik və interaktivliyin təmin edilməsindən istifadə edirsə, deməli o, dərslərini müasir tələblər əsasında qura bilir [3, s.35-49].

Müasir dərslərin qarşısına qoyulan tələblərə nəzər salaq:

1. Pedaqoji prosesin tamlığı; dərslərin (vətənpərvərlik, milli-mənəvi dəyərlər, ümumbəşəri ideya-siyasi səviyyə və s.) səviyyəsinin yüksəldilməsidir. Pedaqoji prosesdə təlim məqsədləri kompleks (inkişafetdirici, öyrədici, tərbiyəedici) şəkildə həyata keçirilir, real nəticələrlə yekunlaşan müəllim və şagird fəaliyyətini əhatə edir. Pedaqoji prosesin tamlığı onun sahələri qarşısında vahid məqsədin olması və şəxsiyyətin bütövlüyü ilə təmin olunur.
2. Tərbiyə, təhsil və təlim prosesləri özünəməxsus spesifik xüsusiyyətlərə malik olsa da, onların hər biri ümumi məqsədə – şəxsiyyətin ahəngdar inkişafına xidmət edir.
3. Elmlilik prinsipi gözlənilməklə bilikləri müstəqil toplama, mənimsəmə və yaradıcı şəkildə tətbiq etmə;
4. Şagirdlərdə informasiya məkanına müstəqil daxilolma bacarığının formalaşdırılması;
5. Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiyanın təmin olunması;

6. Şəxsiyyətyönümlülük nəzərə alınmaqla şagirdlərin idrak fəaliyyətinin və müstəqilliyinin inkişaf etdirilməsi; Dərs prosesi elə qurulmalıdır ki, şagird nəzəri materialın elmi əsaslarını müstəqil şəkildə mənimsəyə bilsin və mövzu ilə bağlı məlumatları öz faktları ilə tamamlamağı bacarsın. Şagird müəllimin nəzarəti altında sübutları özü toplamalı, dərk etdikdən sonra isə onları hafizəsində saxlamalıdır. Azərbaycan dili dərslərində qrammatik çalışmalar, yaradıcı yazılar üzərində müstəqil işlər şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərini inkişaf etdirir.
7. Şagirdyönümlülük gözlənilməklə nikbinlik, humanistlik və tolerantlığın formalaşdırılması; Bu zaman şagird pedaqoji prosesin mərkəzində dayanır. Bütün tədris və təlim işi şagirdlərin maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, onların istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına yönəldilir. Təlim prosesində şagirdlərdə özünə və gələcəyə inam, nikbin əhval-ruhiyyə hissləri aşılmalıdır. Şəxsiyyətin inkişafı təhsilin əsas məqsədi, təlim isə bu məqsədə nail olmağın əsas vasitəsidir.
8. Stimullaşdırıcı psixoloji dəstəyin təmin olunması; Bu fəal təlimin əsas prinsiplərindən olan əməkdaşlıq şəraitində mümkündür. Mənimsəmə prosesində şagird müəllimlə bərabərhüquqlu statusda olmalıdır. Müəllim hər bir şagirdə mərhəmət və hörmət hissi bəsləməli, şagird də müəllimi dost, əməkdaş kimi qəbul etməlidir.

Nəticə / Conclusion

Müasir inteqrasiya ayrı-ayrı fənlərin tədrisində qazanılmış biliklərin uzlaşdırılmasına xidmət etməklə, əlaqəli-inteqrativ tədrisi aktuallaşdırır. Fəndaxili əlaqə zamanı üfüqi inteqrasiyadan istifadə fənn üzrə məzmun xətlərini əlaqələndirməklə, məzmun standartlarının müəyyən tədris vahidlərində ifadə olunmasını təmin edir. Şaquli inteqrasiya isə sinifdən-sinfə tədrisən dərinləşən və genişlənən məzmun xətləri arasında varisliyin təminatçısı rolunda çıxış edir. Təlim kursunun bütövlükdə mənimsənilməsi fəndaxili əlaqənin sistemli, şüurlu mənimsənilməsindən asılıdır. I sinifdən başlayaraq tədris olunan Azərbaycan dili fənni XI sinifdə tamamlanır. Bu inteqrasiyaların qarşılıqlı əlaqəsini bilmədən məfhumların, tərif və qaydaların mənimsədilməsindən danışmaq düzgün olmaz. Morfologiyayı fonetika, leksikologiya və söz yaradıcılığına, sintaksisi morfologiyaya istinad etmədən şüurlu şəkildə mənimsətmək mümkün deyil. Müasir təlimə görə Azərbaycan dilinin öyrənilməsi şagirdlərin ünsiyyət imkanlarını genişləndirir, onlarda nitq fəaliyyətinin növləri ilə yanaşı, düşünmə, öyrənmə və danışma bacarıqlarını formalaşdırır. Nəticədə dil düşünmə, öyrənmə, danışma vasitəsinə çevrilir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. Ağayev Ə.Ə. (2006). Təlim prosesi: ənənə və müasirlik. Bakı.
2. Cəfərova N. (2016). İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası (Dərslük). I hissə. Bakı.
3. Həsənov M., Cəfərova N., Bəhmənova C. (2017). Kurikulumun məzmunu və həyata keçirilməsi yolları. Bakı.
4. Həsənov M.M., Cəfərova N.B. (2013). İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası (Dərslük). II hissə. Bakı.